

З історії становлення суспільної допомоги дітям із психофізичними вадами в Україні

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Актуальність. Упродовж існування та розвитку суспільства неодноразово поставало питання про вироблення форм громадської опіки, лікування і навчання дітей з обмеженими можливостями. Від економічного розвитку, стану науки, охорони здоров'я, культури, освіти, впливу політичної, моральної, релігійної ситуації в країні й інших факторів залежить значимість допомоги особам із психофізичними вадами. Залежно від перерахованих факторів суспільство раніше чи пізніше починало звертати увагу на зазначених осіб і встановлювати над ними опіку, надавати суспільну допомогу, навчати, виховувати, готувати до подальшого повноцінного життя.

Монографічні дослідження М. Ярмаченка (1975), Х. Замського (1975), праці А. Басової, С. Єгорова присвячені вивченню поставлених проблем. Вони містять окремі матеріали та факти про ставлення суспільства до розумово відсталих, розвиток вітчизняної та зарубіжної теорії і практики навчання дітей із розумовою відсталістю в різні історичні епохи, становлення сурдопедагогічної теорії і практики в різних країнах світу, в тому числі і в Україні, історії розвитку суспільної допомоги розумово відсталим в Україні, хоча, Х. Замський зазначається, що цей досвід не залишив помітного сліду в історії вітчизняної ологопедагогіки [1; 3; 8].

Історія опікунства дітей із вадами психофізичного розвитку в різних регіонах світу сягає своїм корінням давніх часів. Але на перших етапах розвитку людського суспільства ставлення до цієї категорії осіб було зумовлено побоюванням та зневагою до певних психічних і фізичних вад. Відомо, що у Греції, особливо у Спарті, було поширеним дітовбивство. Діти з певними дефектами знищувались або відлучались від громади. Антична громада пояснювала такі дії тим, що вони відділяли "непотріб" від здорового [2; 8].

В Індії дітей із вадами залишали у джунглях. Але деякі релігійні секти існують за рахунок таких дітей. Відомо, що в штаті Пенджаб члени секти приводять дітей у храм шаха Даула Дар'яна, покровителя фізично відсталих, де жреці вчать їх просити милостиню, що приносить значні прибутки секті.

У Біблії неповноцінність дітей вважається карою Божою за гріхи батьків. У священній книзі мусульман Корані вказується на зобов'язання віруючих підтримувати і турбуватися про таких дітей. У католицизмі діти з вадами вважаються "дітьми диявола".

У середньовічній Європі спостерігається популярність на осіб з психофізичними вадами, оскільки стає модним мати при багатих дворах юродивих для розваг господарів і гостей [8]. В епоху Ренесансу досить часто протиставляється "глупота" природна недоумкуватості високопоставлених осіб світської та духовної влади.

Першим представником педагогіки, який висловив думку про виховання неповноцінних дітей, вважається Я.-А. Коменський [5]. Він стверджує, що "із людської освіти не можна виключити нікого, крім нелюдини".

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати історію формування громадської думки та ставлення до осіб з психофізичними вадами в Україні.

Завдання дослідження – проаналізувати ретроспективні та сучасні літературні джерела щодо історії становлення суспільної допомоги дітям із психофізичними вадами.

Виклад основного матеріалу. Формування громадської думки та ставлення до осіб з психофізичними вадами в Україні у процесі історичного розвитку набуло певної специфіки й особливостей. У древньослов'янському релігійному світогляді побутували переконання про те, що діти з вадами дають віруючим змогу творити милість в ім'я Бога.

Перший офіційний документ про опіку датується X століттям. У 996 році князь Київський Володимир Святославович видав указ, у якому зобов'язував православну церкву "турбуватися про вбогих і юродивих". Він же розпочав широкомасштабне будівництво лікарень та "богаділень".

Першими почали доглядати неповноцінних дітей і підлітків монастирі. Для утримання закладів громадської опіки передбачалася частина коштів (десятина) від княжих прибутків. Уже в першій

половині XI ст. у Києво-Печерській лаврі відкрився притулок для глухих, сліпих, недоумкуватих дітей, сиріт та убогих.

У X–XII ст. у Київській Русі організовувалися заклади, де дітей із вадами навчали елементам грамотності, живопису, співу та ремеслам. У цей період, завдяки самобутньому розвитку руської культури, монастирська організація піклування досягла високого для того часу рівня розвитку.

У XV–XVII ст. в Україні поширюється створення “богаділень-шпиталів”. Вони надавали специфічну допомогу хворим й інвалідам, за що й отримали визнання. Цар Федір Олександрович (1676–1682) видає указ, який регулював межі суспільної допомоги. До богаділень приймалися каліки, безумні, непрацездатні та інші, які жили за рахунок суспільства. У 1551, 1649, 1721 роках приймаються законодавчі акти, у яких порушувалися правові питання щодо формування гуманістичних поглядів до осіб із психофізичними вадами. Але вони не сприяли розвитку ідей навчання і виховання таких осіб, тому істотно не вплинули на покращення становища німічних та інвалідів. В монастирях і богадільнях поширюється зловживання зі сторони обслуговуючого персоналу, тому проводяться заходи для вивчення симуляції та зловживань. У цей час досить активно приймається низка указів та циркулярів щодо суспільної допомоги психічно і фізично хворим дітям.

У 1763 році оприлюднено Київською губернською канцелярією указ про створення у Києві виховного будинку та створення вдовиної і “сохранної” казни при імператорському дворі для виховання дітей. Канцелярія Київсько-Подільського і Волинського генерал-губернатора подає запит про кількість дітей, які утримуються у Київському сирітському будинку, про кількість переведених із сирітського у виховний будинок, про стан притулків для сиріт і хворих Житомира і Луцька. У 1849 році ця ж канцелярія дає дозвіл поміщику Потоцькому на відкриття притулку й сирітського будинку в м. Немирові та с. Коваленці Брацлавського повіту Подільської губернії для дітей селян.

У середині XVIII ст. майже в кожній губернії створено накази про суспільну опіку, які зобов'язували наглядати за народними школами, сирітськими й виховними будинками, госпіталями, будинками для божевільних та невиліковних дітей. У Києві за наказом суспільного притулку при Кирилівському монастирі розпочинають благодійну діяльність губернські благоугодні заклади (згодом кирилівські). При них відкривається спеціальне відділення для неповнолітніх, яке у 1858 році реорганізується в сирітський будинок для сліпих і глухонімих дітей віком 7–12 років. У цьому ж періоді з'являються перші публікації про статистичні відомості щодо душевнохворих і “недоумкуватих”. Але показники були дуже занижені, що пояснюється філантропічним підходом в організації суспільної допомоги сиротам та хворим в Україні, оскільки вони своєю працею компенсували кошти на своє утримання [7; 8].

У 1785 році відкривається Глухівський дитячий притулок; у 1874 році у Києві під опікою О. Демидової створюється Київська спілка денних притулків для робітничого класу; у 1880 – Харківський притулок для жебрацьких дітей; Черкаський притулок для найбідніших дітей у 1886 р.; Прилуцький притулок для дітей у 1899 р. Подібні заклади розпочинають свою діяльність у Володимирі-Волинському, Житомирі, Прилуках, Немирові, Новодворську, Сквирі та ін.

Проводяться численні спостереження лікарями, які відстоюють думку про створення для “недоумкуватих” альтернативних закладів педагогічного профілю. Об'єктом вивчення психіатрів залишаються діти з важкими формами психічного недорозвитку (ідіоти, імбецили, епілептики, кретини). Зосереджується увага і на дітях із легкими формами розумової відсталості. У 1904 році П. Нечай у праці “Краткий очерк кирилловских богоугодных заведений” підкреслює, що допомога дітям із психофізичними вадами стає не тільки проявом гуманності й милосердя, а й соціальною потребою [6].

Питання дефективності та дитячих психозів досліджує І. Сікорський У 1881 році видає працю “О заикании, косноязычности”, а в 1904-му – “О лечении и воспитании недоразвитых, отсталых и слабоумных детей”. Під його керівництвом (1859–1905 рр.) видається журнал “Вопросы невропсихологической медицины”. На сторінках цього журналу з'являється багато статей-протестів щодо незадовільного статусу розумово відсталих у суспільстві, байдужості держави у вихованні дітей, порушуються питання диференційованого підходу до лікування і виховання дітей [7].

Окремі дослідження в цьому напрямку проводив П. Ковалевський За його ініціативи, у 1883 році видається журнал “Архив неврологий и психиатрий”, а у 1906-му публікується праця “Отсталые дети, их лечение и воспитание”, у якій підкреслював соціальну і педагогічну значущість суспільної турботи про розумово відсталих [4].

Проте, незважаючи на бурхливий розвиток громадської думки щодо поліпшення суспільного становища дітей із психофізичними вадами, наприкінці XIX ст. мережа дитячих будинків не зростає,

оскільки філантропічно-благодійницька діяльність все ж залишається провідною формою суспільної допомоги і визначає її опікунську допомогу. Проблема формування гуманного ставлення суспільства до дітей із психофізичними вадами займалися представники лікарської і педагогічної громадськості. До кінця XIX ст. проблема допомоги суспільства неповноцінним дітям стає не лише проявом милосердя, гуманності, а й гострою соціальною проблемою. Уже на початку XX ст. в Україні поширюються організації з опіки, лікування і, основне, виховання дітей із вадами, що стає передумовою створення та поширення нових форм громадської допомоги таким дітям, які засновані на педагогічній основі.

Висновки. На формування гуманного ставлення суспільства до дітей із психофізичними вадами впливали стан економіки, виробничих сил суспільства, політичний, моральний та релігійний світогляд, розвиток всіх галузей науки, культури, освіти й охорони здоров'я. До кінця XIX ст. проблема допомоги суспільства неповноцінним дітям стає соціальною проблемою. На початку XX ст. в Україні поширюються організації з опіки, лікування і, основне, виховання дітей із вадами, що стає передумовою створення нових форм громадської допомоги, що засновані на педагогічній основі.

Література

1. Басова А. Г., Егоров С. Ф. История сурдопедагогики: Уч. пособ. для студ. дефектол. ф-тов. пед. ин-тов.– М.: Просвещение, 1984.– 295с.
2. Выготский Л. С. К психологии и педагогике детской дефективности. // Вопросы воспитания слепых, глухонемых и умственно отсталых детей.– М.: Б. и., 1924.
3. Замский Х. История олигофренопедагогики.– М.: Б. и., 1975.
4. Ковалевский П. Отсталые дети, их лечение и воспитание.– М.: Б. и., 1906.
5. Коменский Я.А. Великая дидактика.– Избр. пед. соч.– М.: Учпедгиз, 1955.
6. Нечай П. Краткий очерк кирилловских богоугодных заведений.– М.: Б. и., 1904.
7. Сикорский И. О лечении и воспитании недоразвитых, отсталых и слабоумных детей.– М., 1904.
8. Ярмаченко Н. Д. История сурдопедагогики.– М., 1975.

Анотації

У статті теоретично обґрунтовано історію формування громадської думки та ставлення до осіб із психофізичними вадами в Україні.

Ключові слова: психофізичні вади, суспільна допомога, суспільна опіка, гуманне ставлення.

В статті дається теоретичне обґрунтування історії формування общественного мнения и отношения к лицам с психофизическими расстройствами в Украине.

Ключевые слова: психофизические изъяны, общественная помощь, общественная опека, гуманное отношение.

In the article the theoretical ground of history of forming of public opinion and attitude is given toward persons with психофизическими defects in Ukraine.

Keywords: психофизические defects, public help, group care, humane relation.